

Драгиша МАКСИМОВИЋ,
претседник Н. О. среза.

Стање пољопривреде у Срезу никшићком и мјере за њено унапређење*

Развитак наше привреде претежно је био орјентисан на тешку индустрију. Разлози: одбрана земље и извлачење из тешке заосталости. Потребно је било подићи базичну индустрију која ће омогућити даљи развој.

Пораст радне снаге у индустрији, изазвао је њен одлив из пољопривреде. Запостављена је лака индустрија, нарочито она за производњу робе широке потрошње. Због слабих улагања у пољопривреду, имао и ниску пољопривредну производњу. Огромне платне фондове нијесу покривали индустриски производи широке потрошње и пољопривредни производи, осим тога, знатно су недостајали пољопривредни производи за индустриску прераду.

Због недостатка робе, расле су цијене, а животни стандард је стагнирао.

У граду, и индустрији имамо социјалистичке производне односе, а у селу, у пољопривреди, заостале и отуда диспропорција у нашем развоју. У свему, основно питање је животни стандард. Зато треба повећати пољопривредну производњу и производњу артикала широке потрошње. Најтежи проблеми су у подизању пољопривредне производње, у њеној интензификацији. Разлози су ситан посјед, слаба механизација, слабо сјеме и расе стоке, већином сушан климат и претежно натурална производња.

Нередован прилив и високе цијене пољопривредних производа карактеришу стање на тржишту у Никшићу. Велика удаљеност од развијених пољопривредних рејона, слаба опремљеност трговачке мреже, лоше смјештајне прилике-магацини, недовољно јака иницијатива трговинских организација да се са ближих по-

* Реферат оржан на сједници Н. О. Среза 12 марта 1957 године.

дручја извуку вишкови, који су, истина, мали, али који често пропадају, или се недовољно рационално користе (Пјешивци-смокве, Жупа-јабуке, планина-сточни производи, кромпир итд.), отежавају снабдијевање становништва. Пољопривреду среза карактеришу: необрађене површине, несразмјерна производња житарица, ниски приноси, најпримитивнија обрада, закржљала стока слабих производних својстава, мало површине под крмним биљем и поврћем. Околина не снабдијева град, већ се овај снабдијева из далеких подручја Србије, Војводине и сл. уз високе подвозне трошкове и ограничену пропусну моћ железнице (Алипашин Мост, Брадина).

СТАЊЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ

У Срезу има близу 70 хиљада становника. (У граду око 22 хиљаде, са војском и ђацима). Пољопривредом се бави 58%.

Срез има 3664 км² од чега пољопривредног земљишта 106.000 хектара или 29% од површине Среза. Од тога:

- 7200 ха ораница (6,7%)
- 218 ха воћњака (0,20%)
- 18500 ха ливаде (17,4%)
- 80525 ха пашњака или 75,7% од пољопривредних површина.

Величина посједа:

- до 2 ха 1872 домаћинства
- од 2 до 5 ха 1940 домаћинстава
- испод 5 ха 3812 домаћинстава,
- од 5 до 10 ха има само 980 домаћинстава.

Ораница укупно 7200 ха, од тога:

- житарице 4900 ха — 68%,
- кромпир, пасуљ и купус 969 ха — 13,5%,
- Крмно биље 180 ха — 2,5%,
- необрађеног 1060 ха — 15%,
- остало 88 ха.

Из података види се да је посјед врло уситњен, да житарице заузимају несразмјерно висок проценат од ораничних површина а да је проценат под крмним биљем претјерано низак и ако сточарска производња учествује са 52% у цјелокупној пољопривредној производњи а срез се сматра сточарским.

ПРИНОСИ по хектару (статистички подаци):

Култура	У Срезу без наводњавања	У Срезу са наводњавањем	Југословенски просјек	Савезна пољска комора конкурс	Напредне пољопривредне земље — Холандија
Пшеница и раж	580	—	1330	4550	3830
Јечам и овас кг.	700				
(овас)	700	—	—	—	—
Кукуруз кг.	1360	2000	1590	7000	3920
Кромпир кг.	8100	9000	8400	25000	24600
Пасуљ кг.	1170	—	—	—	—
Луцерка	4400	7000	—	—	—

Узроци ниских приноса су ситан посјед који производи све, а уствари није робни произвођач и примитивна обрада. Сијањем из руке утроши се много више сјемена него сијачицама. По хектару се просјечно употреби око 700 кг. стајског ђубрива, а треба шест пута више. Домаћа ђубришта су примитивна без уграђених осочара губи се у просјеку 40% састојака ђубрива. Вјештачког ђубрива у 1955 години употребљено је у читавом Срезу 11 вагона, или свега 15 кг. по хектару оранице. Механизација је недовољна; у Срезу има свега неколико трактора, а у Никшићком и Граховском Пољу има око 7000 ха оранице и ливаде која би се дала механизовано обрадити. Наша пољопривреда страда од редовних суша. За Никшићко Поље израђени пројекти за наводњавање чекају на кредите. Грахову недостаје још око 50 милиона да се доврши систем наводњавања? Постоји могућност за неколико мањих мелиорација у срезу, моторним пумпама или каналима, али недостаје иницијативе. озбиљније површине које се наводњавају (као Милочани) примитивно се обрађују и то углавном под кукурузом домаће сорте са ниским приносима. Нестручна, прекомјерна употреба воде, односи земљиште и наноси му штету.

Избору сјемена не поклања се довољно пажње. Велике се површине дају под житарице иако су приноси мали. Чак се ни код кукуруза не тежи за употребом хетерозиса. Ливаде се под апсолутно примитивним условима, користе као и пашњаци. Само се експлоатишу, а ништа се не ради на њима. Са ливада у Никшићком Пољу једва се добије принос од 12 м. ц. по хектару, а

луцерке 44 м. ц. Наводњавањем је постигнут принос луцерке од 70 м. ц. или око шест пута више од приноса ливада.

На планинским пашњацима и ливадама постигнути су следећи резултати: На Крнову и у Пиви гдје један хектар без агротехничких мјера даје 1.950 кг сијена. Употребом 600—800 кг. вјештачког ђубрива даје од 2.379 до 7.212 кг. (са 700 кг. чилске шелитре — 4.017 кг. сијена; са 700 кг. калијеве соли 3997; са 600 кг. суперфосвата 2.379 кг. са 800 кг. цијанамида 4.777 кг; са 700 калкамонсалпетра 7.250 кг. сијена. Ово су резултати једногодишњих огледа које је изводила станица за говедарство.

Велике су површине необрађене: преко 1000 ха. Само са тих површина у југословенском просјеку добили би преко 8 милиона килограма кромпира, или преко 1.500.000 кг., кукуруза, а у среском просјеку 4.500.000 кг., луцерке и сл.

Производњи дувана не поклања се потребна пажња иако за њу има доста услова, како за узгој квалитетног дувана тако и за произвоњу дуванског расада (нарочито у Косијереву).

Ионако мале површине, које посједујемо, смањиле се потапањем једног дијела Никшићког Поља за ХЕ „Горња Зета“. Пројекти предвиђају потапање 3.130 ха, после чега продуктивног земљишта у Никшићком Пољу остаје око 3.000 хектара.

Сточарство:

Бројно стање:	1945	1950	1955
— говеда-грла	23.260	26.931	32.863
— овце „	96.229	97.606	128.269
— свиње „	2.822	4.463	2.462
— живина	25.793	30.004	24.701
— пчеле-кошн.	3.451	6.289	3.119

Говече је ситно, расе буша, тежине 150—250 кг. Мљечност је 500 литара, док је просјек у ФНРЈ већи за 50% (720 литара). У Француској је просјек 1950 лит., у Данској 3340. Станица за говедарство у 1956 год. постигла је у просјеку мљечност од 1996 (кретала се од 1301 до 2603 литара) по грлу, а у граду, код појединих власника, мљечност се пела на 3000 литара.

Структура говеди:

- музне краве 13300 ком. или 40,4%
- бикови 94 ком. или 0,28%
- радни волови 5.232 ком. или 15,9%
- мушких јунади 4.859 ком. или 14,7%
- женске јунади 4.105 ком. или 12,4%
- теладџи 5.274 ком. или 16%

(Стање према статистици из 1955 године).

Види се да је структура лоша, јер крава треба да има бар 50%. Радних волова је превише, јер се мало користе, а мушке јунади такође.

Овце:

Овца је праменка, ситна грубе вуне која није за индустрију. Принос вуне је мали — око 1 кг. Млијека даје око 40 литара годишње. Од скоро 130 хиљада оваца свега је музних 82 хиљаде. Приплодних оваца има близу 4 хиљаде, што је превише. Ово зато што су стада ситна. Најпозитивнија одлика наше овце је у томе што јој је месо одличног квалитета.

Ако овце и говеда претворимо у такозвана „условна грла“ тежине 300 кг., онда бисмо и код говеди имали 15,257, а код оваца 12.019, што значи да је говедарство јаче за близу 1 милион килограма и зато је оно најјача грана у сточарству.

Свиње:

Како се из статистике види, број свиња је у опадању. То је посљедица недовољне базе за њену исхрану. Вишкова кукуруза нема, увозом кукуруза рачуница је несигурна, за масовнији тов, поготову на социјалистичком сектору. Иначе, влада шаренило раса те би требало проширити узгој испробаних раса јоркшир и беркшир, јер њихова својства одговарају нашим условима. Додуше, не може се ни са њима рачунати као на робну производњу, али може за покриће домаће потрошње самих произвођача.

Живинарство:

Живинарство, такође показује, по статистици, опадање. Међутим, сумњам у тачност података; има их најмање дупло више него што је пописано. (Вјерује се да је и код свиња висок проценат прикривања приликом пописа, због пореза). Карактеристике домаће живине су велика отпорност према болестима, лако издржива, али веома мала тежина; носивост 60—80 јаја годишње.

Пчеларство:

Према подацима, број кошница износи свега 3.120 од чега са покретним сањем свега 387, а од тога код 7 земљорадничких задруга 250. На овако мали број пчелињих друштава утичу лоше временске прилике (љетне суше) и примитиван узгој, јер се без модерних кошница пчеле не могу припремити да стопроцентно искористе краткотрајни али веома богати период цвјетања.

Воћарство:

Подручје Среза има изваредне услове за развој воћарства у најширем смислу. Пјешивци и Нудо имају одличне услове за смокве, нар (шипак) и остало воће. Рејон Никшићког Поља и Жупе, затим долина Пиве, Грахово и т.д. одгајају првокласну шљиву. Затим, одлично успијевају крушке, јабуке, вишње, дуње итд. Орах је најсигурнија воћка, јер једнако успијева у Пјешив-

цима као и у Никшићу или Бањанима, Голији, Пиви или Ускоцима.

Статистика показује слиједеће стање (мада се може сматрати да, из „пореских“ разлога, пописи ни приближно не одговарају стварном стању, нарочито код шљиве):

— шљиве	85.768	стабала,	или	61,4 ⁰ / ₀	од укуп. броја воћака,
— јабуке	17.386	„	или	12,4 ⁰ / ₀	„ „
— крушке	10.515	„	или	7,5 ⁰ / ₀	„ „
— ораси	9.187	„	или	6,4 ⁰ / ₀	„ „
— вишње	6.198	„	или	5,8 ⁰ / ₀	„ „
— трешње	5.838	„	или	4,5 ⁰ / ₀	„ „
— смокве	2.810	„	или	2, ⁰ / ₀	„ „

Остало - дуње, кајсије, брескве, нар — 1.000 ком., или 0,70⁰/₀.

Гајење воћа је споредна грана. После рата, стално је у порасту у погледу садње, али је у погледу њега остварен мали напредак. Иначе, терен је, и из тих разлога, заражен биљним штеточинама, нарочито шљивиним мољцем, жутогробом и глоговцем, а од прошле године и губаром. Воћњаци би били сасвим уништени, кад би брига о њиховој заштити била препуштена воћарима. Захваљујући постојању и раду Станице за заштиту биља, воћњаци нијесу уништени. Приноси су у просјеку нижи него што би могли бити у условима напредног гајења и обраде. То се види из слиједећих статистичких података, који упоређују средње просјеке, са предратним просјецима Југославије и поратним 1948—1951 г.

Врста	Просјек за Срез 1947-1951	Просјек за Југославију		Постигнути приноси у појединим годинама по стаблу
		1930-1939	1948-1951	
Јабуке у кг.	18	82,2	20,4	25
Крушке	15	15,4	17,4	17
Шљиве	14	12,9	10,7	20
Трешње	13	14,2	12,7	15
Вишње	13	9,9	14	22
Ораси	17	14,9	12,3	30
Смокве	23	11,7	—	—

Међутим можемо бити сигурни, да ни ови приноси, опет из „пореских“ разлога, не одговарају правом стању. Они су сигурно виши. Али и овакви какви су, показују да је у Срезу пријављени

просјек, сабран у килограмима, достигао количину нешто преко 2 милиона килограма, а приноси, ови пријављени, у појединим годинама достижу укупну годишњу количину од скоро 3 милиона килограма. Колике су могућности, може нам показати ова, изразито родна година у Растовцу, гдје је просјек стварно био већи, најмање три пута, од највишег пријављеног у наведеним годинама. То значи да се агротехничким мјерама могу створити приближно најбољи услови и повећати принос за најмање три пута по стаблу — наравно према горњим пријављеним приносима.

Сектори у пољопривреди су:

Опшtedруштвени, задружни и индивидуални

Опшtedруштвеном сектору припадају само Станица за говедарство у Капином Пољу и Станица за коњарство у Провалији. И једна и друга имају претежно научни карактер. Испитују својства домаћег говечета, коња и овце, врше укрштања са оберталским говечетом, арапским и селекционисаним босанским коњем „токмаком.“ Истовремено производи приплодни материјал високих квалитета — бикове и јунице, оберталце или укрштене са домаћим, и пастуве-арапске или, укрштене. Озбиљан значај имају ове станице за унапређење сточарства у овом крају.

Задруге:

На територији Среза постоји 16 земљорадничких задруга. Неке су мање, а неке више развијене. Најјаче задруге се баве, поред трговине и откупа, индустријом и занатством (Брезна, Грахово и Видрован); једино се задруга „Требјеса“ бави пољопривредом у првом реду. Површине којима располажу задруге веома су мале. Ливаде имају свега 748 хектара (а укупне површине под ливадам у Срезу, рекли смо, износе 18.500 ха), или 4% од свих ливада у Срезу; Оранице имају 433 хектара, или 6% од укупних ораница Среза. Воћњака и винограда 10 хектара, или 4,5% од свих воћњака и винограда Среза. Сав овај фонд им је уступљен из Фонда опште народне својине. Једино су задруге „Требјеса“, Видрован и Жупа куповале земљу из својих средстава. Од свих површина задруге су обрађивале свега 202 ха, и то Требјеса, Видрован и Грахово. Велике тешкоће, претставља задругама расцјепканост на ситне парцеле. Примјера ради истаћи ћемо задругу Шавник, која има укупну површину од 147 ха, али разбацану у 336 парцеле. Мјере на груписању ових површина путем замјене, продаје или куповице, још нијесу сасвим спроводене. Нешто више је урађено само у Никшићкој општини.

Сточни фонд у задругама:

— краве — „Требјеса“ 36, Видрован — 8
— оваца — Боан и Буковица по 288, Грахово 8, Шавник 134
и „Бајо Пивљанин“ у Бајовом Пољу 1520,

— пчела — „Требјеса“ 95, Велимље и Грахово по 35, Богетићи 40, Враћеновићи 20, Шавник 10 и Трубјела 15,

— живине „Требјеса“ 270 и Крстац свега неколико комада, Значи, од 16 задруга само двије држе краве, 5 имају овце, једна има живинарску фарму, 7 имају пчеле. Четири задруге: Капино Поље, Жупа, Луково и Црквице, немају никаквог сточног фонда.

Најозбиљније резултате у пољопривреди постигле су задруге „Требјеса“ и Бајово Поље. Задруга Бајово Поље постигла је изванредно добре резултате у преради сира у кацама и качкаваља, који се први пут производи у нашим крајевима.

Задруга „Требјеса“ је први социјалистички пољопривредни произвођач који је код нас, у ратарству, имао добит на крају године. На 66 хиљада кг., произведеног поврћа, Задруга је имала чисту добит од 1.623.456 динара. Интересантно је истаћи да их је килограм купуса коштао 3,10 дин, парадајза 4,62, краставца 3,93 мркве 5,94, и то укључујући све трошкове, па и режију у праву. Принос кромпира, постигнут на хектару, износи 84 м. ц. парадајза вагон и по, купуса три вагона. На 34.000 кг., воћа које су пулпирали и продали, чиста добит је 1.364.803 динара. На 10.850 кг јечма и пшенице добит износи 180.300 динара. Сијено, у количини од 88.000 кг., коштало их је различито — између 5 и 8 динара. У говедарству су имали губитак због заразе банга, лоше изимљености прошле године и недостатка сијена. Но, ипак, постигли су млијечност од 1006 литара по крави што је дупло више од средњег просјека, а пословну годину завршили су са чистом добити од 1.028.624 динара ушто улази и добит из трговине, у износу од 60.245 динара.

Резултате пословања осталих задруга у пољопривреди немамо, јер нијесу приспјели завршни рачуни.

II

ПОТРЕБЕ СТАНОВНИШТВА, ОДНОСНО ЗАДАЦИ ПОЉОПРИВРЕДЕ

Рекли смо упочетку да Срез има 70.000 становника. Од тога су 58% пољопривредни произвођачи. Задатак пољопривреде је да прехрани становништво оним производима који се у Срезу производе и да пољопривредним произвођачима покрије све животне потребе. Међутим, пракса је показала да она то није испунила, нити је била у стању, како смо већ видјели, да испуни тај задатак. Основу прехране пољопривредног становништва не чини локална производња, већ довоз из других крајева. Ово зато што су вишкови произвођача, преко покривања домаће потрошње, веома мали. Узмимо за примјер 1955 годину, као изразито родну. Ево тржних вишкова: житарице 65 тона, кромпир 2100 тона, остало поврће 410 тона, воће 303 тоне, месо 1265 тона, млијеко 300 тона, сир и кајмак 115 тона, јаја 7.000 комада. У истој 1955 години,

довезла су никшићка предузећа из других крајева, ван Среза, слиједеће количине: житарица 12.000 тона, кромпира 812 тона, поврћа 888 тона, воћа 493 тоне, мљијечних производа 56 тона, меса 271 тону, масноћа 428 тона и јаја 400.000 комада. Превозни трошкови појединих артикала до Никшића износе по једном килограму: кромпир до 2,50 динара, пасуљ 6, купус до 5,50 воће до 5,50, поврће исто до 5,50, а мљечних производа до 25 динара по килограму. Ово су трошкови превоза жељезницом, а камионима је далеко скупљи превоз.

Рекли смо да је у Срез увезено укупно 17.000 тона пољопривредних производа. Рецимо да је недостајало још 10—12⁰/₀, колико би прошло да је био виши и равномјернији довоз. Значи, скоро 20.000 тона би требало да је доведено. Пуштањем жељезаре у погон повећаће се пољопривредно становништво. Закључак је јасан: пољопривреду морамо подићи тако да приноси у свим гранама буду далеко већи од садашњих. Приказана статистика приноса, показује да је то могуће постићи.

КАКО ПОВЕЋАТИ ПРИНОСЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ?

Послије расформирања сељачких радних задруга ми смо се демобилисали у погледу борбе за унапређење пољопривреде. Сад кад је то питање на дневном реду, нама често измичу неке провјерене истине. А те истине су сљедеће: без добра сјемена нема добра рода. Слаба обрада и њега не даје добар принос. Без ђубрета, земља је посна и род сиромашан, кад је суша и плод је кржљав. Без заштите од штеточина и болести, плод може бити уништен. Најбољи квалитет и највећи принос, ако није добро и сигурно смјештен и ускладиштен, пропаће. Ако производ није допро до потрошача, зашто је онда произвођен? За све ово постоје и правила и искуства, али се не примјењују, не шире се. Иако су наука и пракса у другим земљама, и код нас, постигле огромна достигнућа, наш их пољопривредник често не познаје, не користи их, „плете kotaц као отац“.

Ш

МЈЕРЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ

Ратарство:

Прва мјера која чека на најхитније рјешење, то је обавезна обрада преко 1.000 хектара необрађене земље. Народни одбори општина су дужни по новом закону који је прије неколико дана изгласан, да учине да у 1957 години не буде необрађених површина. Требаће хитно регистровати те површине и дати их или задругама или индивидуалним произвођачима под закуп, најдаље до 15 априла.

Површине које су земљорадничким задругама уступљене из општедруштвеног фонда, треба груписати, замјеном продајом

и куповином. У 1957 години овај проблем треба сасвим ликвидирати.

Резултате научних достигнућа и искустава крајева треба пренијети и искористити на нашем терену. За то је потребно стручна организација за унапређење пољопривредне производње, станица за повећање приноса у пољопривреди, или, краће, пољопривредна станица која треба да непосредно прије практичном раду. Рад станице треба усмјерити на постизање већих приноса у свим гранама пољопривреде и то већ у овој, 1957 години. У истом правцу треба усмјерити и рад ветеринарске станице.

С обзиром да пракса показује слабу рентабилност житарица, а већу повртларских култура, дувана и крмног биља, у вези са јачањем потрошног центра — треба усмјерити напоре на смањење површина под житарицама, у корист поврћа, дувана и крмног биља. Житарице остављати само ради плодореда. А путем предавања, курсева, огледа преко задружних имања, треба одвицати сељака да на малој површини свашто сије, већ да сије оно што му највеће приносе даје. И преко задружног откупа пољопривредних производа, претварати га у робног произвођача.

У сточарству је сељак од давнина навикао да тражи љепшег и бољег бика и пастува за приплод, али у ратарству показује веома слабу бригу за избор сјемена, сем нешто код кромпира, а од од сјемена почиње борба за веће приносе. Од дегенерисаног сјемена не постиже се висок принос. Ако се оно не одабира путем селекције, ако се не запрашује да се на њему униште паразити, унапријед је загарантован смањен принос. Зато задруге, а нарочито пословни савез, као сјеменски центар, треба да преузму бригу за набавку одговарајућег сјемена, производњу сјемена, његово селекционисање и чишћење, ради чега при задругама треба имати, па и у сваком већем селу, тријере, селекторе и запрашиваче. Овдје је корисно омогућити научним установама да организују огледна поља за производњу сјемена, а у првом реду кромпира. Иако кукуруз у нашим крајевима није пожељна култура, он се сије и гаји и ми са тим морамо рачунати. Зато његову производњу треба усмјерити на већи принос. Хетерозис је и у нашој земљи положио испит. Приноси су несразмјерно већи, савладане су слабости у производњи сјемена и то сјеме треба дати произвођачима. Пословни савез треба да га набави, а пољопривредна станица да га популарише и научи сељака како да га обради. Сличан је случај и са пшеницом. Она се још увијек гаји. Зато и за њу треба додати сјемена са већим приносом и обезбједити јој одговарајући узгој.

Са концентрацијом парцела код земљорадничких задруга треба организовати економије. Треба настојати да свака задруга има пољопривредног стручњака-агронома или техничара. Њихов број је недовољан и треба осигурати, тамо гдје нема стручњака потребан број стипендија за студенте и средњошколце, да би се што прије пребродила криза у кадру.

Код појединих установа и привредних организација постепено јачају тенденције стварања пољопривредних економија. Овакве иницијативе морамо помоћи, нарочито тамо гдје се стварају велике количине отпадака. На овај начин би осигурали да се најјачи потрошачи обезбиједи властитом производњом.

Обради земље, орању, дрљању, ваљању итд. посвећује се много више пажње. Држање волова и коња за пољопривредне радове нерентабилно је. Далеко је јефтинија обрада тракторима. Међутим, њих је мало, а често се користе и у друге сврхе. У задругама нијесу у стању осигурати њихове редовне прегледе и оправке. Пословни савез треба да створи групу трактора којима би интервенисао на читавом подручју, а својом механичком радионицом пружио би помоћ на њиховом одржавању и оправци у задругама. Пошто наш срез није проглашен житородним рејоном и за то не би могли лако набавити тракторе и осталу механизацију, то морамо направити захтјев да се Никшићко и Граховско Поље прогласе житородним рејоном.

На економијама задруга, а по могућности и код индивидуалних сељака, треба увести плодореде у циљу бољег коришћења земљишта, укључујући ту сијање легуминоза (дјетелине, луцерке итд), ради обогаћивања земљишта азотом. На кисјелим земљиштима треба увести калцификацију тла. Пољопривредна станица треба да у овој години, на задружним економијама и преко задруга, на приватним парцелама, организује и спроведе по утврђеном плану огледе са тачно постављеним циљевима, односно планираним приносима. Но те мјере треба тако планирати и спровести да повећани приноси покрију све трошкове и да остваре повећану добит у односу на сусједну њиву под истом културом.

Агрономи треба да одговарају за сваку парцелу. Они треба да изведу планиране мјере, да контролишу и утврде резултате. За веће приносе, са већом добити од трошкова, агрономе треба премирати тако да они буду материјално заинтересовани за што више парцела и већи принос.

Колико је важно организовање борбе за веће приносе и премирања, видимо из објављеног Савезног конкурса.

Иако ће ту бити тешкоћа, треба организовати што ширу мрежу огледних парцела у читавом Срезу, како би равномјерно дјеловали у свим правцима.

За спровођење ширег плана интензификације обраде, и постизања већих приноса, нужне су мјере за повећање количина стајског ђубрива. Свака задружна економија и сваки сељак треба да има прописно ђубриште и компостиште.

Употребу вјештачких ђубрива треба усмјерити на већу потрошњу.

Једна од најважнијих, ако не и најважнија мјера у унапређењу пољопривреде, јесте и наводњавање. Зато ту треба направити прелом, не чекајући крупне захвате. У Грахову је могуће

прићи наводњавању још ове године. Из фонда им треба дати средства за набавку распрскивача и цијеви за наводњавање путем вјештачке кише. У Мирушама задруга треба да набави једну пумпу и организује производњу расада лука и дувана. Поред ове акције задруге могу организовати групе сељака у Туњеву, Клагини, Глибавцу, Брезовику, Растовцу, Мокрој Њиви и т. д., за заједничко наводњавање. Из фонда за унапређење пољопривреде треба помоћи задруге да набаве пумпе, а задруге путем контрахирања треба да од произвођача осигурају извјесне производе по нормалним откупним цијенама које владају на тржишту. Уз овај услов могу се дати и већи регреси на вјештачко ђубриво и друге пољопривредне потребе: сјеме, алат и слично. На сваки начин треба произвођачима обезбиједити кредите за прољетњу сјетву, набавку сјемена, обраду, куповину ђубрива, алата за набавку крава и слично, уз уговор да се кредит у току године врати у пољопривредним производима по откупним цијенама. Ако се могу дати кредити, онда треба дати аконтацију за испоруку пољопривредних производа. Ово треба и банка да омогући.

Говори се о могућностима наводњавање Заграда, ако би се прошириле цијеви водовода Боксита, којим су довели воду са Бара Бојовића. Исто тако се говори да би се са извора Ботанац са Заграда вода дала одвести до села Бастаји. Извјесне могућности постоје и у Чараћама и Бијелој. То би требало одмах проучити, и, уколико има услова, а покаже се рентабилно, треба изградити пројекте, јер инвестиције вјероватно не би биле велике. Приличан проблем претставља у безводним крајевима недовољан број цистерни. Зато треба дати знатнија средства на њихову градњу.

Пракса је показала да су сваке године, а нарочито кад су бољи приноси, пропадале извјесне количине воћа и поврћа, а да град оскудијева у пекмезу, киселом купусу, краставцима, паприкама и слично. Пословни савез узео је на себе да помогне задругама да конзервирају ове производе или сам да то организује. На нама је да му за то омогућимо средства и тиме осигурамо први корак ка стопроцентном обезбјеђењу произведених плодова. Исто тако морамо дати приоритет изградњи магацина трговачких предузећа, а поготову оног дијела који је предвиђен за смјештај пољопривредних производа.

Сточарство:

Предуслов за унапређење сточарства је побољшање раса и крмне базе. Најбоље резултате показује гатачко, оберталско говече, укрштено са домаћом бушом. Сељак се већ увјерио у предности овог говечета, али га не може добити. На нама је да проширимо мрежу припусних станица, за чији смјештај треба изградити јефтине типске пројекте. Зато постоји могућност набавке око 20 чистих оберталских бикова из Иванграда и Про-

валије и Капина Поља од крава које су увезене, и већ оплођене у Аустрији. Треба користити и потомство раније набављених бикова. Биће потребно извршити лиценцирање бикова. Међутим, и са овим станицама процес оплемењивања нашег говечета неће бити брз, а биће и скуп, јер су припусне станице доста скупе, због чега им треба обезбједити дотације. Зато пољопривредна и Ветеринарска станица организују и вјештачко осјеменавање, чија је предност, с једне стране, да се један бик искористи за десетак пута већи број крава, а с друге стране, да се том приликом изврши преглед крава, ако треба и лијечење, чиме се спречава ширење банга и сличних болести које се преносе путем природног оплођавања. Зато се и проценат јаловости смањује. План за ову годину предвиђа у Никшићком Пољу осјеменавање 500 крава. План пољопривредне станице предвиђа премију екипи за вјештачко осјеменавање за свако живо рођено теле од 100 до 300 динара. Тиме ће екипа бити заинтересована да постигне већи број, а ми трошимо мање средстава за бржи препород говеди. Сем тога, осигурава се и смањење броја бикова у корист музних крава.

Упоредо са мјерама за побољшање расе говеди, потребно је енергично предузети мјере за побољшање крмне базе, ради боље исхране и веће мљечности. Кад хектар ливаде даје 12 квинтала сијена, а луцер^{ке} 44, или 70 ако се наводњава, значи да треба свуда, гдје је могуће, разорати ливаде и посијати луцерку и на њој примјењивати агротехничке мјере. Гдје то није могуће, тамо треба на ливадама употребити агротехничке мјере, дрљање посијавање сјеменом трава, ђубрење итд. И овдје, на овим мелиорацијама, станица ће вршити опите, а резултате треба премирати. Постигнути резултати на Крнову доказују да су и на природним ливадама могући већи приноси сијена.

У погледу приноса и са пашњацима је слична ситуација. Предвиђа се да се и на њима изврше одређени огледи. Предлаже се да пашњаке од шумарства преузме пољопривредна служба, ради њиховог бољег коришћења. Идеја је добра и треба је проучити.

Да би се повећала мљечност крава треба, и код задруга и код њихових чланова, уводити појачану исхрану са концентрованом храном и слично јер су резултати већ провјерени.

Иако „Горња Зета“ потапа 3000 хектара обрадивих површина, треба искористити ситуацију што ће 2100 хектара бити 4 мјесеца и више ван воде, а за то вријеме негдје ће на њима бити могуће организовати производњу сточног грашка, сточне репе, кукурузове сачме и др. крмног биља. Са увођењем силојама код задругара и задружних економија, омогућује се велико коришћење зелених отпадака и њихово конзервирање, а тако конзервирано, оно је одличног квалитета, хранљиво и повољно за мљечност. Овим путем се и на мањим површинама може држати већи број стоке. Добро би било из средстава фонда помоћи из-

градњу неколико ових силојама, као и савремених ђубришта, и код сељака и код задруга.

Ветеринарску треба службу проширити на планинске општине, у циљу веће борбе противу смртноносних обољења црног пришта, шуштавца, што наноси доста штете. Тамо треба формирати или општинске вет. амбуланте, или испоставе Среске ветеринарске станице.

Код најбројније гране сточарства, овчарства, потребне су хитне мјере. 130.000 грла је значајан број. Количине вуне од овог броја оваца интересантне су и за нашу индустрију, а ова сад не одговара индустријским захтјевима. Зато се и од савезних органа форсира измјена, односно поправка расе, меринизација. Код нас стручњаци препоручују меринос овцу, такозване виртембершке расе, која се одгојила под условима сличним нашој овци. Пољопривредна станица планира набавку једно десет оваца и пет овнова, ради стварања чистог подмлатка, а са њима и меринизацију путем вјештачког осјемењавања на широком плану. Тако ове године треба вјештачки осјеменили око 1000 грла, углавном на задружном сектору. Овдје се за екипу предвиђа премија од 50 до 100 динара по сваком живом јагњету и то: 50 на државном сектору и на приватном 100. Треба истаћи и ту чињеницу да Савезна индустриска комора даје награде преко Пољопривредно-шумарске коморе од по 500 динара по сваком јагњету, а обезбјеђује куповину вуне по 1200 динара килограм.

За свињогојство треба, засада, обезбједити неколико нерастова у припусним станицама, а надаље проучавати могућности свињогојства.

Приличан значај за снабдијевање становништва претставља живинарство. За град треба годишње око 2.000.000 комада јаја. Са домаћом кокошком носивости 60—80 комада јаја, то је тешко постићи. Зато ће требати форсирати високо производне расе као што су легхорн и родајланд, чија је носивост знатно већа од домаће. На подручју Среза могуће је организовати мање или веће запате и фарме кокошака, а поред ријека и велики број патака. Треба премирати управнике задруга, продаваче, млинаре, и друге који их узгредно држе, а у селима награђивати домаћице, које држе одређени број чисте, расне живине, без домаћих врста. У овоме може помоћи инкубаторска производња и размјена расних јаја за домаћа. Такву размјену би вршили предавачи по задругама па и њих за то треба премирати. У свему треба премирати и стручњаке у пољопривредној станици, као и управнике задруга. Премије треба давати за сваку организовану живинарску фарму, за већи број у њима и сл.

На сличним принципима треба водити акцију за унапређење пчеларства, само што се овдје могу више укључити осмогодишње школе са својим пчелњацима, које треба организовати тако да имају бар по пар кошница ради наставе. Премирање треба увести и код задруга и код школа.

Код воћарства треба радити на већој производњи садница шљива и других воћака, а нарочито ораха. Постојећи расадник треба капацитетом повећати, а задругама пружити помоћ да их и оне имају. Пошто постоји огроман број дивљих воћака, треба организовати, нарочито са омладином, календарске течајеве са практичним калемљењем. Поред овога, одређени шумски забрани могу се пошумљавати орахом, директно из сјеменке, што би требало да стимулирају и организују Дрвни комбинат „Први Мај“ и Шумско газдинство. Садњу воћака треба премирати ако број прелази 50 стабала, а ораха 20 стабала. Ово нарочито на већим задружним комплексима. Свиње убудуће не треба хранити смовквама и јабукама јер је то врло слаба рачуница. Зато треба активирати постојеће сушнице, задружне или Пословног савеза свеједно. У интензификацији пољопривреде, у увођењу расе и сорти које су племените и имају производна својства, ми добијамо и према болестима мање отпорне врсте, како воћа, живине, свиња, тако и крава и оваца. Зато треба организовати сигурну превентиву. Нама су познати случајеви кад куга уништи стотине хиљада живине и свиња, ако нијесу биле претходно цијељене. Зато треба јачати службу заштитите биља и ветеринарску службу. У воћарским рејонима треба створити задружне пунктове за заштиту биља, са потребним средствима.

У досадашњем излагању свуда смо истицали улогу пољопривредне станице, као стручне организације, и агронома, као стручњака на којима лежи сав терет, али којима требамо створити и све могућности, почев од плата, премија, превозних средстава, пољопривредних површина, до ђубрива и кредита. Међутим, непосредна организација огледа и фарма припада земљорадничким задругама. Оне треба да постану носиоци борбе за високе приносе. Из говора друга Кардеља у Новом Саду види се да је то добар дио задруга у Војводини већ постигао. А ако је код нас то постигла задруга „Требјеса“ на економији у Студенцима, то значи да на овај начин то могу учинити и друге. Ако је брезанска задруга имала онакав сир, могу га имати и њени чланови и друге задруге.

Школе, задруге, стручњаци, пољопривредна и ветеринарска станица, организације Социјалистичког савеза и Омладине треба да буду заједнички организатори курсева, предавања, изложби и других акција усмјерених на популарисање научних достигнућа и искустава у пољопривреди и на њиховом преношењу. Задруге треба прво да организују те мјере на својим имањима. Комунисти и други чланови социјалистичког савеза треба да властитим примјерима на својим имањима убјеђују друге. У другим крајевима, нарочито у Хрватској, организују се клубови младих задругара, напредних сточара, станице младих пчелара у школама, секције воћара и пчелара у задругама, у задружним савезима и задругама одбори за пољопривреду итд. Нарочито је важно да све ове мјере доприносе јачању социјалистичког сектора,

да он обухвати и интересе и дјелатност индивидуалних произвођача, чиме се рјешава и питање социјалистичких друштвених односа на селу и питање животног стандарда села и града.

Средстава среског и општинских фондова за унапређење пољопривреде треба да се усмјере на ове задатке, имајући стално у виду да резултати треба да се виде и у овој, 1957 години. Фондове земљорадничких задруга, а нарочито средства добијена од промета пољопривредних производа, треба усмјерити на пољопривреду, на њихово враћање пољопривреди.

Намеће се питање израде перспективног плана развоја пољопривреде у Срезу, а посебно за сваку општину и сваку задругу. Боље би било да је програм фонда и план акција пољопривредне станице збир планова задруга и општина него што је он изворни план у који тек сада треба да се укључе планови задруга и општина. Но његова ће највећа вредност бити у томе ако развије иницијативу општина и задруга укључујући кроз њих и борбу индивидуалних произвођача за веће приносе.